

KS. JAN SZCZYCH

## PSALMY W LITURGICZNEJ MODLITWIE KOŚCIOŁA

*Ogólne Wprowadzenie do Liturgii Godzin* stwierdza, że „wszyscy chrześcijanie niezmiernie cenią psalmy” - *omnes christifideles in summa psalmodum aestimatione consetiat* (OWLG 101). To bardzo syntetyczne ujęcie naturalnej relacji, jaka zaistniała między chrześcijańską liturgią a tym wymiarem hebrajskiego dziedzictwa kultycznego jakim jest modlitwa psalmami, trafnie wpisuje się w całościowy kontekst naszego dzisiejszego spotkania<sup>1</sup>. Publiczna prezentacja nowej ukraińskiej edycji Psalterza staje się przyczynową i uzasadnioną okazją, by naszą dotychczasową wiedzę odnośnie do przywołanych modlitewnych tekstów poszerzyć i uzupełnić. Dziękuję przeto organizatorom naszego zgromadzenia za zaproszenie oraz za umożliwienie mi krótkiego przedłożenia na temat obecności psalmów w liturgii.

W tym względzie, uważam za zasadne swoiste doprecyzowanie podjętego zagadnienia. Ponieważ ramy czasowe mojego wystąpienia w żaden sposób nie pozwalają na drobiazgową i gruntowną analizę historyczno-teologiczną omawianej kwestii, dlatego ograniczę się jedynie do zasygnalizowania stosownych

---

KS. DR JAN SZCZYCH, kapłan archidiecezji lwowskiej, doktor liturgiki, wykładowca Seminarium Duchownego diecezji kijowsko-żytomierskiej.

1. Referat o psalmach w liturgii został wygłoszony przez autora 21 marca 2019 r. w Instytucie Teologicznym w Gródku Podolskim na Ukrainie podczas publicznej promocji tłumaczenia *Księgi Psalmów* na współczesny język ukraiński, którego dokonał ks. dr Borys Chilko, kapłan diecezji kamieniecko-podolskiej, dołączając do tychże utworów stosowny komentarz. Zob. <https://credo.pro/2019/03/233031> z dnia 22 marca 2019 r., godz. 18.50.

jej aspektów, bądź jedynie do najważniejszych jej odsłon. Najistotniejszym przesłaniem mojego wystąpienia niech będzie to, abyśmy nie traktowali psalmicznych tekstów jako dokumentalnego literackiego eksponatu z przeszłości, lecz przyjęli je za treść własnych modlitewnych doświadczeń, czego nas uczy i do czego zachęca oficjalna liturgia Kościoła Rzymskiego.

## 1. „Modlitewnik Chrystusa”

Wybitny liturgista-mistagog, biskup sandomierski Waław Świerzawski (1927-2017) napisał tak: „Cóż to by była za sensacja, gdyby ktoś odkrył i wydał drukiem *Modlitewnik Jezusa Chrystusa!* Znac słowa, którymi na co dzień modlił się Chrystus, mieć do dyspozycji te same teksty! A przecież taki modlitewnik już dawno został opublikowany, Kościół od początku używa tego modlitewnika. To Księga Psalmów”<sup>2</sup>.

Duchowa spuścizna Izraela, „z miłością i pietyzmem przechowywana w świętych tekstach, nieustannie żywa dzięki komentarzom i interpretacji ksiąg historycznych, prorockich i mądrościowych, celebrowana podczas dorocznych uroczystości religijnych, to bogactwo, pośród którego Jezus się rodzi i które otrzymuje w spadku”<sup>3</sup>. Do skarbnic duchowego dziedzictwa Narodu Wybranego należą psalmy, które zebrane w całość stanowią zbiór modlitw judaistycznej religii. Zostały one tak zredagowane, „by mogły towarzyszyć religijnemu życiu zarówno jednostki jak i społeczności”<sup>4</sup>. Jeśli zatem uważa się Psalterz za modlitewny elementarz Biblii<sup>5</sup>, to słusznie nauczał o psalmach wspomniany bp Świerzawski, nazywając je *modlitewnikiem Jezusa*.

Nie istnieją żadne wątpliwości odnośnie do postawy rozmodlenia Jezusa. Na podstawie świadectw Ewangelii, cytowane już *Ogólne Wprowadzenie (OWLG 4)* stwierdza następująco:

Codzienna działalność Chrystusa łączyła się ściśle z modlitwą, nawet więcej: ona jakby z modlitwy płynęła. Widzimy Go udającego się na miejsce odosobnione lub na górę, aby się modlić; wstającego nad ranem lub modlącego się późnym wieczorem aż do czwartej straży, spędzającego całą noc na modlitwie.

Wiemy, że Chrystus uczestniczył w modlitwie publicznej w synagogach, dokąd się udawał w sobotę „zgodnie ze swoim zwyczajem” oraz w świątyni, którą nazwał

2. W. J. Świerzawski, *Psalmy Liturgii Godzin codzienną modlitwą Chrystusa i Kościoła*, w: *Misterium Christi*, red. W. Świerzawski, t. 5, Zawichost-Kraków-Sandomierz 2013, s. 226.
3. Por. M. Gronchi, *Jezus - Jedyń Syn Boga*, w: *Wierzę*, red. J. Salij, Kielce 2012, s. 75.
4. S. Potocki, *Psalmy modlitwą Ludu Bożego Starego i Nowego Przymierza*, w: *Misterium Christi*, red. W. Świerzawski, t. 5, Zawichost-Kraków-Sandomierz 2013, s. 200.
5. Zob. S. Rosso, *Il Segno del Tempo nella liturgia*, Leumann (Torino) 2002, s. 461.

domem modlitwy. Niewątpliwie też odmawiał codzienne modlitwy, jak to czynili pobożni Izraelici Odmawiał także tradycyjne błogosławieństwa przy posiłkach.

[...]

Aż do końca swego życia [...] ukazuje nam Boski Mistrz modlitwę jako moc ożywiająca całą Jego działalność mesjańską...

Modlitewne życie Jezusa swoje podstawy otrzymało w pierw w rodzinnej tradycji Nazaretu, następnie zostało ubogacone poprzez uczestnictwo w oficjalnym kulcie świątynnym i synagogałnym<sup>6</sup>. Jako że w judaizmie śpiew psalmów towarzyszył składaniu ofiar oraz stanowił element składowy publicznej lektury Pisma świętego o znanej nam formie responsoryjnej<sup>7</sup>, dlatego „różnorodne formy modlitwy psalmów nabierały kształtu” również „w sercu” pobożnego Izraelity (por. KKK 2588). Świadomość mesjańskiego posłannictwa Jezusa umożliwiła mu jednak przekroczenie widzialnych granic kultycznych, w ten sposób, że Jego synowska modlitwa stała się integralnym aspektem mającego dokonać się dzieła zbawienia. Na podstawie treści psalmów oraz innych tekstów Starego Testamentu Jezus uzasadniał uczniom sens i celowość własnej śmierci. Podczas ostatniego ziemskiego spotkania z Apostołami, zanim wstąpił do Ojca, przypomniał swoim naśladowcom: „Oto moje słowa, które powiedziałem do was, gdy byłem jeszcze z wami: «Musi wypełnić się wszystko, co jest napisane o Mnie w Prawie Mojżesza, u Proroków i w Psalmach»” (Łk 24, 44).

W czasie oczekiwania na Mesjasza psalmy były nośnikami Bożych obietnic i jednocześnie stanowiły część liturgicznych obrzędów, po dokonanych zaś Misterium Paschalnym, „odmawiane i wypełnione w Chrystusie, [staną się] istotnym elementem modlitwy Jego Kościoła” (por. KKK 2586).

## 2. Psalmy w liturgii Kościoła apostołskiego

Życie religijne judeochrześcijan było - jak wiadomo - początkowo ściśle związane ze świątynią jerozolimską oraz obejmowało kult synagogałny (zob. Dz 3, 1; 13, 14nn.). Według św. Łukasza, Apostołowie „stale przebywali w świątyni, wielbiąc i błogosławiąc Boga” (Łk 24, 53; zob. Dz 2, 42). „Zamieszczona w takim kontekście modlitwa Psalmów otrzyma nowe zabarwienie i nową funkcję, przechodząc z dotychczasowej roli towarzyszenia ofiarom w ofiarę uwielbienia

6. Zob. I. de la Potterie, *Modlitwa Jezusa*, (seria „Myśl Teologiczna”, red. A. Baron-H. Pietras, t. 6), Kraków 1996, s. 20nn.

7. Zob. S. Potocki, *Psalm modlitwą Ludu Bożego*, art. cyt., s. 208-210.

Boga<sup>8</sup>. Fakt, iż sam Jezus uznał psalmy za „swoje” i nimi się modlił<sup>9</sup>, że w swym przepowiadaniu osobiście je cytował, uznając ich treść za proroczą, stał się decydującym czynnikiem, dzięki któremu psalmy naturalną drogą przeszły do pierwotnego kultu chrześcijańskiego.

Uczniowie Pańscy, czytając i rozważając to „co było o Nim [Jezusie] we wszystkich Pismach” (Łk 24, 27), w kluczu historiozbowym odczytywali także poszczególne utwory Psalterza. Etap innowacyjnej reinterpretacji psalmów św. Augustyn (+430) tłumaczył następująco: „póki nie odnalazło się w psalmie jakiegoś wymiaru Misterium Chrystusowego, póty nie dokonało się w wystarczającym stopniu asymilacji jego znaczenia”<sup>10</sup>. Wobec tego, „warunkiem przyjęcia psalmów przez Kościół pierwotny” oraz używania ich w nowopowstającej własnej liturgii „była ich reinterpretacja chrystologiczna, można powiedzieć: „chrystologizacja”<sup>11</sup>.

Pierwsi ewangelizatorzy niejednokrotnie odwoływali się do treści psalmów (zob. Dz 2, 25nn; 7, 46; Rz 3, 9-12; *passim*). O stosowaniu psalmów wśród pierwotnych chrześcijan poświadcza sam św. Paweł: „Niech zamieszka w was bogactwo nauki Chrystusa: pouczajcie z całą mądrością i napominajcie się wzajemnie przez psalmy, hymny, natchnione pieśni, śpiewając Bogu z wdzięcznością w waszych sercach” (Kol 3,16). Tenże Apostoł wyraźnie też zachęca wyznawców Chrystusa w Efezie, aby odmawiali „wspólnie psalmy, hymny i natchnione pieśni, śpiewając Panu i uwielbiając Go całym sercem” (Ef 5, 19).

Odwołując się do nowotestamentalnych świadectw, można zasadnie skonstatować, że jak w epoce Starego Przymierza psalmy towarzyszyły Żydom na ich drodze wiary, podobnie te same modlitewne teksty, otrzymawszy nową wymowę teologiczną w perspektywie osoby i dzieła Jezusa Chrystusa, stały się częścią duchowego bogactwa chrześcijan.

### 3. Psalterz w liturgii eucharystycznej oraz w *Liturgii godzin*

Zainicjowana w Kościele pierwotnym chrześcijańska relektura psalmicznych utworów i związana z nią praktyka modlitwy psalmami, od samego początku stała się nieodzownym elementem oficjalnej liturgii Kościoła<sup>12</sup>.

8. *Tamże*, s. 211.

9. Zob. S. Rosso, *Il Segno del Tempo nella liturgia*, dz. cyt., s. 461.

10. Powyższą wypowiedź - za F. Arocena - przytacza F. M. Arocena Solano. Zob. F. M. Arocena Solano, *Modlić się Liturgią Godzin*, Kraków 2001, s. 29-30.

11. P. Petryk, *Psalmy i ich powiązane z modlitwą chrześcijan*, w: *Mirabile laudis canticum*, red. H. J. Sobeczko, Opole 2008, s. 308.

12. Zob. S. Potocki, *Psalmy modlitwą Ludu Bożego*, art. cyt., s. 212; M. Righetti, *Storia liturgica*, t. III, Milano 1998, s. 85-86.

Kształtujący się osobno od obrzędów kultu hebrajskiego ryt chrześcijański, mający na celu upamiętnienie Paschy Chrystusa, został określony przez Dzieje Apostolskie „łamaniem chleba”: sprawowali go uczniowie Chrystusa „w pierwszym dniu tygodnia” (Dz 20, 7), „trwając we wspólnocie i w modlitwach” (Dz 2, 42. zob. 46).

Chrześcijańskie zgromadzenia początkowo obejmowały część dydaktyczną, ryt eucharystyczny oraz agapę<sup>13</sup>. Wobec zaniku praktyki agapy, na liturgię chrześcijan ostatecznie złożyły się wywodzące się z kultycznej praktyki synagogałnej obrzędy słowa oraz celebrowanie ofiary. Z czasem, schryścianizowany rytuał modlitw szabatowych przekształcił się w tzw. Mszę katechumenów, czyli dzisiejszą mszalną liturgię słowa, jak też zaowocował powstaniem praktyki codziennej modlitwy brewiarzowej<sup>14</sup>.

Analogicznie do kultu synagogałnego, chrześcijanie w czasie celebrowania Eucharystii, włączyli do jej modlitewnej oprawy teksty psalmów. „Według świadectwa Tertuliana [+220], śpiew Psalmów stał się nową formą kultu, wprowadzoną w miejsce dotychczasowych ofiar materialnych”<sup>15</sup>. Tenże pisarz chrześcijański potwierdza praktykę śpiewania psalmu po lekturach biblijnych: *Prout Scripturae leguntur, aut psalmi canuntur...*<sup>16</sup>. Św. Justyn (+165) piszący w II w. słynną *Apoloگیę*, opowiedział o przebiegu celebrowania Eucharystii w swoim środowisku. Pisał wprawdzie, że czytano wówczas „pamiętniki apostołskie albo Pisma prorockie”<sup>17</sup>, ale o modlitwie psalmami wprost nie wspominał. Zważywszy jednak na pewność obecności psalmów w pierwotnych rytach apostołskich, można śmiało przypuścić ich celebrowany użytek w starożytniej liturgii eucharystycznej.

Począwszy od IV w. psalm z odpowiedzią, inaczej responsoryjny, będzie już pewnym elementem chrześcijańskiej liturgii Słowa<sup>18</sup>, pełniącym rolę responsu na usłyszane czytanie mszalne<sup>19</sup>.

Z biegiem czasu, ewolucja obrzędów eucharystycznych zaowocowała powstaniem na użytek liturgii specjalnej księgi o nazwie *Graduale* bądź *Antiphonale missarum*, mieszczącej w swej treści teksty psalmów, przeznaczonych do sprawowania Mszy św.<sup>20</sup> oraz odpowiednio funkcji psalterzysty, czyli kantora intonującego psalmiczne utwory<sup>21</sup>.

13. Por. A.J. Nowowiejski, *Msza święta*, cz. I, Płock 1993, s. 60.

14. Zob. *tamże*, s. 61.

15. S. Potocki, *Psalmy modlitwą Ludu Bożego*, art. cyt., s. 211.

16. Zob. V. Raffa, *Liturgia eucaristica*, Roma 1998, s. 277.

17. Fragment *Apoloگیi* znajduje się w: *Liturgia godzin*, t. II, Poznań 1984, s. 549.

18. Zob. M. Kunzler, *Liturgia Kościoła*, Poznań 1999, s. 340.

19. Zob. B. Nadolski, *Leksykon liturgii*, Poznań 2006, s. 1259.

20. Zob. *tamże*, s. 110-112 i 500-501.

21. Zob., *tamże*, s. 1264.

Aktualne przepisy liturgiczne, dotyczące funkcji i znaczenia psalmu w celebracji eucharystycznej, znajdują się w *Institutio Generalis Missalis Romani* (nn 48, 61, 87) oraz w *Ordo lectionum Missae* (nn. 19-22; 56).

Jak już wspomniano, judeochrześcijanie podtrzymywali żydowskie zwyczaje modlitewne, z wyraźnym jednak akcentem własnej chrześcijańskiej tożsamości. Zarówno chrześcijanie, jak i Żydzi świadomie przestrzegali zwyczaju modlitwy w ustalonych godzinach (Dz. *passim*), akcentując zwłaszcza modlitwę poranną i wieczorną. Na przełomie II/III wieku, pod wyraźnym wpływem Ojców Kościoła, ustabilizowało się modlitewne *horarium* Kościoła<sup>22</sup>. Dodatkowo, kontekst danej Kościołowi wolności religijnej w IV w. umożliwił publiczny kult chrześcijański<sup>23</sup>.

Ciągle w nawiązaniu do zwyczajów żydowskich, zinterpretowane chrystologicznie psalmy stały się naturalną regularną poza-mszalną modlitwą chrześcijan: w psalmach odczytywali oni „*misteria vitae Christi*”<sup>24</sup>. W takich właśnie okolicznościach zaczęły się kształtować poszczególne typy lub sposoby celebrowania publicznej modlitwy Kościoła, znane jako *cursus* (*cathedralis, monasticus*), zawierający teksty psalmów, odpowiednio dobranych bądź dostosowanych, zwłaszcza w liturgii katedralnej<sup>25</sup>.

Na granicy starożytności i średniowiecza doszło do rezygnacji ze wspólnych publicznych brewiarzowych modlitw w świątyniach, czego nieodwracalnym skutkiem stała się tzw. prywatyzacja *officium divinum* przez duchownych<sup>26</sup>. Panoramicznie rzecz ujmując, dopiero reforma liturgiczna *post Vaticanum II* na nowo usystematyzowała cel *Liturgii godzin* zarówno dla duchownych, zobowiązanych poprzez święcenia do jej celebrowania, jak i dla wiernych świeckich (zob. OWLG II).

Oprócz bogato przedstawionej teologii *Liturgii godzin*, *Ogólne Wprowadzenie* tejże księgi bardzo szeroko omawia zarówno duchowe znaczenie modlitwy psalmami, jak również sposób ich odmawiania oraz zasady doboru do poszczególnych godzin kanonicznych. Kierując się spuścizną liturgicznej tradycji łacińskiej, „dla ułatwienia lepszego rozumienia [psalmów] i uczynienia z nich modlitwy w duchu chrześcijańskim”, aktualna *Liturgia godzin* zawiera trzy elementy pomocnicze: „tytuły („nagłówki”) psalmów, antyfony i modlitwy

22. Zob. D. Brzeziński, *Publiczna modlitwa Kościoła w starożytności chrześcijańskiej*, w: *Mirabile laudis canticum*, red. H. J. Sobeczko, Opole 2008, s. 70-75.

23. Zob. S. Rosso, *Il Segno del Tempo nella liturgia*, dz. cyt., s. 403.

24. P. Petryk, *Psalmy i ich powiązane z modlitwą chrześcijan*, art. cyt., s. 308.

25. Zob. D. Brzeziński, *Publiczna modlitwa Kościoła w starożytności chrześcijańskiej*, art. cyt., s. 75. Szerzej nt. tego zagadnienia zob. J. Superson, *Wersety psalmiczne w Preces godzin kanonicznych*, Tyniec 2016, s. 48-99.

26. Zob. S. Rosso, *Il Segno del Tempo nella liturgia*, dz. cyt., s. 406-407.

dodawane po każdym z psalmów<sup>27</sup>. Jako że temat kolekt psalmicznych jest mało znany, poświęcony mu zostanie osobny punkt niniejszego opracowania.

Należy jeszcze przypomnieć, że również dzięki modlitwie psalmami wyraża się więź, jaka istnieje między liturgią Mszy św. a celebracją *Liturgii godzin*. *Liturgia godzin* „najlepiej przygotowuje do owocnego sprawowania Eucharystii”, i konsekwentnie, „rozciąga na poszczególne pory dnia uwielbienie i dziękczynienie oraz wspomnienie tajemnic zbawienia, modlitwę błagalną i przedsmak niebiańskiej chwały dany nam w Eucharystii” (*OWLG* 12)<sup>28</sup>.

Ukazane pokrótce przekształcenie się starotestamentalnej modlitwy psalmami w różnorodne formy oficjalnej modlitwy Kościoła, na trwałe uskutecznione przede wszystkim w celebracji eucharystycznej i liturgii godzin, najwyraźniej potwierdziło ciągłość trwającej historii zbawienia, jedność natchnionych ksiąg biblijnych<sup>29</sup>, a zwłaszcza niezaprzeczalnego faktu podjęcia przez Kościół modlitwy Chrystusa: jest ona „głosem Oblubienicy przemawiającej do Oblubieńca”, jest „modlitwą [samego] Chrystusa i Jego Ciała skierowaną do Ojca” (*OWLG* 15).

#### 4. Psalmi w obrzędach sakramentów i sakramentaliów

W treści psalmów kryje się „wiele właściwości szczegółowych, dzięki którym może ona zbliżyć do Boga każdego człowieka, pozostającego w różnych sytuacjach swego życia”<sup>30</sup>. Troska o osobistą relację człowieka z Bogiem od samego początku była i pozostaje podstawowym zadaniem Kościoła, który poprzez sprawowanie sakramentów udziela ludziom „tajemnicę komunii Boga Miłości” (*KKK* 1118).

Jeśli zatem w sakramentach Kościoła „jest udzielane życie Boże” (*KKK* 1131), do przyjęcia którego przygotowuje Duch Święty „przez słowo Boże i wiarę” (*KKK* 1132), a Psałterz uważa się za „mikrokosmos teologiczny”<sup>31</sup>, to trudno uniknąć racjonalnego stwierdzenia, że w procesie adaptacji poszczególnych psalmów do liturgii sakramentów i sakramentaliów konsekwentnie kierowano się ich tekstem jako wymownym *locus teologicus* zbawiennych prawd. Oprócz stosowania psalmów w celebracji Eucharystii, w sposób przemyślany i zamierzony zaczęto także wykorzystywać ich treść w sprawowaniu innych sakramentów.

27. J. J. Janicki, *Teksty, ułatwiające odmawianie psalmów: tytuły, antyfony i modlitwy*, w: *Mirabile laudis canticum*, red. H. J. Sobeczko, Opole 2008, s. 293.

28. Zob. S. Cichy, *Teologia Liturgii Godzin*, w: *Mysterium Christi*, red. W. Świerzawski, t. 5, Zawichost-Kraków-Sandomierz 2013, s. 52-53.

29. Por. I. de la Potterie, *Modlitwa Jezusa*, dz. cyt., s. 17.

30. S. Potocki, *Psalmi modlitwą Ludu Bożego*, art. cyt., s. 203.

31. Zob. G. Ravasi, *Il libro dei Salmi*, t. I, Bologna 1993, s. 20-23.

Śledząc nawet ogólnikowo ewolucję obrzędów pojedynczych celebracji sakramentalnych, można łatwo skonstatować obecność w nich wybranych psalmów. I tak, począwszy od IV w., w rytach inicjacji chrześcijańskiej, neofici po otrzymaniu w baptysterium chrztu i bierzmowania, w procesji wejścia na Eucharystię śpiewali Psalm 43 i 23<sup>32</sup>. Fragmenty wybranych tekstów psalmicznych znalazły się również w ewoluujących obrzędach innych sakramentów, np. Ps 51 w celebracji pokuty<sup>33</sup> czy namaszczenia chorych<sup>34</sup>.

Starożytność chrześcijańska dopasowała treść wybranych psalmów również do liturgii sakramentaliów. Dla przykładu, pojedyncze psalmy stały się bezpośrednią inspiracją dla powstałych wówczas modlitw za zmarłych (Ps 94, 72, 22)<sup>35</sup>, zaś psalmy 51 oraz 130 otrzymały swoje trwałe miejsce w egzekwialnych obrzędach<sup>36</sup>. Spośród innych tego typu obrzędów, gdzie od początku były obecne teksty psalmiczne, należy wyróżnić obrzędy poświęcenia kościoła i ołtarza oraz egzorcyzmy.

Liturgiczna dyrektywa *Vaticanum II*, „aby obficie zastawić dla wiernych stół słowa Bożego” (*KL* 51), zaowocowała konsekwentnym wprowadzeniem do celebracji tak sakramentów, jak i sakramentaliów liturgii słowa, a ta - co naturalne - obejmuje też dostosowane utwory Psalterza. Realizacja powyższego założenia liturgiczno-teologicznej odnowy znowuż potwierdziła, że modlitwa psalmami stanowi istotny element modlitewnego bogactwa kościelnej wspólnoty.

## 5. Kolekty psalmiczne

Począwszy od czasów apostoelskich, modląc się psalmami wyznawcy Chrystusa dodatkowo „przedłużali swój kontakt z Bogiem przez modlitwę (por. Dz 2, 25-28; 4; 11, 25-26)”<sup>37</sup>. W ten sposób - ogólnie rzecz ujmując - uformował się typ modlitw psalmicznych, których praktykowanie wyraźnie potwierdziła pątniczka Egeria (IV w.)<sup>38</sup>. Jeszcze w starożytności, na użytek liturgiczny powstały trzy serie kolekt psalmicznych: afrykańska (V w.), rzymska (VI w.) oraz

32. Zob. B. Nadolski, *Liturgika*, t. III, Poznań 1992, s. 29.

33. Zob. *tamże*, s. 94.

34. Zob. dla przykładu B. Nadolski, *Liturgika*, dz. cyt., s. 141-142; Z. Wit, *Troska liturgiczna o człowieka chorego w świetle polskich rytuałów potrydenckich (1631-1964)*, Lublin 1995, s. 63, 73, 93.

35. Zob. P. Sorci, *La morte al plurale: per una eucologia che renda conto della speranza a cui siamo chiamati*, w: *La morte e i suoi riti*, red. E. Saponi, Roma 2007, s. 157.

36. J. Nowak zauważył, że w aktualnych obrzędach inicjacyjnych oraz pogrzebowych można dostrzec sporo powiązań, m.in. poprzez te same teksty psalmiczne. Zob. J. Nowak, *Inicjacja chrześcijańska w liturgii pogrzebu*, „Łódzkie Studia Teologiczne” 26(2017), s. 197.

37. B. Nadolski, *Liturgika*, t. II, Poznań 1991, s. 220.

38. Zob. Egeria, *Pellegrinaggio in Terra Santa*, 24, 9-12, Roma 2000, s. 136-137.

hiszpańska (VI w.)<sup>39</sup>. Na początku VIII stulecia, podczas wspólnotowej celebracji godzin liturgicznych, po każdym psalmie odmawiano związaną z nim modlitwę<sup>40</sup>. W wiekach późniejszych odstąpiono jednak od tej praktyki<sup>41</sup>.

Wprawdzie OWLG przewiduje edycję *Dodatku* z modlitwami, odnoszącymi się do każdego psalmu (zob. nr 112), powyższa zapowiedź nie doczekała się jeszcze swojej realizacji<sup>42</sup>.

## 6. Edycje Psalterza ku ożywieniu wiary chrześcijan

Wszystkie księgi biblijne, w tym także Psalterz, powstały w środowisku wiary pod natchnieniem Ducha Świętego i „świadczą o Boskiej pedagogii zbawczej miłości Boga” (KKK 122). Zaliczana do ksiąg dydaktycznych Księga Psalmów stanowi „niewątpliwie punkt szczytowy poezji hebrajskiej”<sup>43</sup>, gdzie miłosna więź między Bogiem a człowiekiem została opisana wierszem, oddającym duchowe przeżycia osoby wierzącej, co z kolei dodatkowo motywowało do przybliżenia treści tychże tekstów na języki zrozumiałe i umożliwienia tym samym ustawicznego odkrywania bliskości Boga.

„Wśród dość licznych przekładów starożytnych największe znaczenie mają te, które sporządzono z języka hebrajskiego”<sup>44</sup>. W tym względzie, jako pierwszy należy wymienić *Septuagintę* (III w. przed Chrystusem): jest to greckie tłumaczenie tekstu przedmasoreckiego, „w wielu przypadkach zbyt werbalne, w innych mało dokładne”<sup>45</sup>. Następne miejsce zajmuje przekład syryjski, zwany *Peszittą* (I-II w. po Chrystusie)<sup>46</sup>. Dalej, bezpośrednim tłumaczeniem hebrajskiej wersji Psalterza był tekst św. Hieronima (+420) *iuxta Hebraeos*, który jednak nie otrzymał oficjalnego statusu Kościoła<sup>47</sup>.

39. Zob. J. J. Janicki, *Teksty, ułatwiające odmawianie psalmów: tytuły, antyfony i modlitwy*, art. cyt., s. 303.

40. Zob. T. Bać, *Il Salmo 1 nella Liturgia delle ore del rito romano*, Excerptum ex Dissertatione ad Doctoratum Sacrae Liturgiae, Roma 2006, s. 73.

41. Szerzej na ten temat zob. J. Évenou, *Les oraisons psalmiques. Pour une prière chrétienne des psaumes*, «La Maison Dieu»135(1978), s. 158-174.

42. Zob. T. Bać, *Il Salmo 1 nella Liturgia delle ore del rito romano*, dz. cyt., s. 76. Przykłady kolekt psalmicznych podaje W. J. Świerżawski. Zob. W. J. Świerżawski, *Kolekty psalmiczne czyli Modlitwy nad psalmami*, w: *Misterium Christi*, red. W. Świerżawski, t. 5, Zawichost-Kraków-Sandomierz 2013, s. 290nn.

43. L. Stachowiak, *Księga Psalmów*, w: *Wstęp do Starego Testamentu*, red. L. Stachowiak, Poznań 1990, s. 347.

44. *Tamże*, s. 354.

45. Por. S. Potocki, *Psalmy modlitwą Ludu Bożego*, art. cyt., s. 199.

46. Zob. L. Stachowiak, *Księga Psalmów*, dz. cyt., s. 354.

47. Zob. *tamże*; Ph. Sellev, «Wulgata», w: *Słownik wiedzy biblijnej*, red. B.M. Metzger-M.D. Coogan, Warszawa 1997, s. 806.

Na tekście *Septuaginty* bazowały starołacińskie teksty psalmów, które poprawione przez św. Hieronima, zostały przyjęte do liturgii Kościoła; chodzi o *Psalterium Romanum* oraz o *Psalterium Gallicanum*<sup>48</sup>. Swoją długotrwałą i cierpliwą pracą tłumacza Hieronim obalił „autorytet *Septuaginty* w Kościele łacińskim”<sup>49</sup> na rzecz łacińskiej wersji Biblii, określonej *Vulgata*. Obecnie, w Kościele łacińskim obowiązuje biblijny tekst edycji *Nova Vulgata*.

Biorąc pod uwagę przynajmniej niektóre europejskie języki narodowe, to warto zaznaczyć, że począwszy od XII/XIII w. istniały wersje Psalterza w języku angielskim, francuskim, hiszpańskim<sup>50</sup>. W kręgu kultury germańskiej słynnym pozostaje prekursorskie tłumaczenie Psalterza wraz z komentarzem autorstwa Notkera Labeo (+1022) z przełomu pierwszego i drugiego tysiąclecia<sup>51</sup>. Najstarsze rękopisy z polską wersją psalmów to *Psalterz Kingi* z XIII w.<sup>52</sup> oraz *Psalterz floriański* z XIV w.<sup>53</sup> Przywołane przykłady tłumaczeń były zależne do *Vulgaty*, co jednak nie wyklucza istnienia pewnych konotacji tekstualnych z ich hebrajską bądź grecką wersją<sup>54</sup>.

Przekład Pisma św. w języku staro-cerkiewno-słowiańskim został wydany w Ostrogu w 1581 r. na podstawie wcześniejszych wersji biblijnych tłumaczeń z końca XV w.<sup>55</sup> Ukraińska pierwotna edycja ksiąg biblijnych, w tym Psalterza, bazowała na tekście starosłowiańskim z 1751 r.<sup>56</sup>, zaś do współczesnych (XX-wiecznych) tłumaczeń psalmów dołączył ostatnio przekład ks. dra Borysa Chilko.

Tłumaczenia psalmicznych tekstów na języki poszczególnych narodów można uznać za swoistą pochodną modlitewnej postawy bezpośrednich uczniów Pańskich. Pierwsi chrześcijanie ochoczo wykorzystywali w swojej modlitwie psalmy, gdyż w ten sposób „rozmawiali z Bogiem Jego językiem”<sup>57</sup>. Późniejszym pokoleniom wierzących w Chrystusa w komunikowaniu się z Bogiem również

48. Zob. S. Potocki, *Psalmi modlitwą Ludu Bożego*, art. cyt., s. 199.

49. S.P. Brock, «Przekłady. Języki starożytność», w: *Słownik wiedzy biblijnej*, red. B.M. Metzger-M.D. Coogan, Warszawa 1997, s. 636.

50. Zob. E. F. Rhodes, «Przekłady. Wersje średniowieczne», *Słownik wiedzy biblijnej*, red. B.M. Metzger-M.D. Coogan, Warszawa 1997, s. 639-640.

51. Zob. *tamże*, s. 640.

52. Zob. W. J. Świerzawski, *Psalmi Liturgii Godzin codzienną modlitwą Chrystusa i Kościoła*, art. cyt., s. 240.

53. Zob. M. Wojciechowski, «Przekłady. Język polski», w: *Słownik wiedzy biblijnej*, red. B.M. Metzger-M.D. Coogan, Warszawa 1997, s. 648.

54. Por. L. Stachowiak, *Księga Psalmów*, dz. cyt., s. 355.

55. Zob. E. F. Rhodes, «Przekłady. Wersje średniowieczne», art. cyt., s. 647. Warto zaznaczyć, że średniowieczne woluminy zarówno Psalterza jak i Hymnarza były zazwyczaj bogato ozdabiane. Zob. *Liturgia in figura*, red. G. Morello-S. Maddalo, Città del Vaticano 1995, s. 127-129.

56. Zob. E. F. Rhodes, «Przekłady. Wersje średniowieczne», art. cyt., s. 647.

57. Por. W. J. Świerzawski, *Psalmi Liturgii Godzin codzienną modlitwą Chrystusa i Kościoła*, art. cyt., s. 228.

towarzyszy pragnienie używania Jego sposobu modlitwy, wskutek jednak istniejących tłumaczeń nie są to już zdania dosłowne - *ipsissima verba*, ale wciąż nasycone wiarą werbalno-duchowe doświadczenie bliskości Boga.

## Zakończenie

Nawet bez dogłębnego i przenikliwego studium ksiąg biblijnych można słusznie zaobserwować, że „w Biblii mało jest takich tekstów, jakimi są Psalmi, gdzie słowa Boże i ludzkie są zespolone bardzo ściśle, głęboko, w sposób poruszający serca i nierozzerwalnie”<sup>58</sup>. Przestrzenią szczególnego Bosko-ludzkiego zespolenia jest celebracja liturgiczna, ta sakramentalna oraz ta, mająca na celu „uświęcenia dnia i ludzkiej działalności” (OWLG 11). Obecność w tej przestrzeni tekstów psalmicznych, albo inaczej, modlitwa psalmami podczas sprawowania liturgii Kościoła może być zatem bezspornie zakwalifikowana do najwznioślejszych duchowych postaw Chrystusowych wiernych.

## PSALMS IN THE LITURGICAL PRAYER OF THE CHURCH

### Summary

The Psalms, as a heritage of Jewish worship, through Christ and by his example, became “essential to the prayer of the Church” (cf. CCC 2586). In light of the person and actions of Jesus Christ they attained new theological meaning: interpreted christologically (cf. Lk 24, 44) the Psalms belong undeniably to the spiritual treasury of Christianity.

From the beginning, the Church inserted the Psalms into the celebration of the Eucharist and into the daily *horarium* of prayer. Similarly, the texts of the Psalms found their place in the celebration of the other sacraments and sacramentals.

In the course of Christian history, the Psalms have been translated into different languages in order to reinvigorate the faith of Christians and as well as to deepen their spiritual experiences. Consequently, translations of the Psalm in Greek and Latin appeared, and - starting from the XII-XIII centuries - there were the respective translations in the European national languages.

---

58. S. Potocki, *Psalmy modlitwą Ludu Bożego*, art. cyt., s. 204.

**Słowa kluczowe:** psalmy, modlitwa, księga biblijna, chrystologizacja, sakrament, obrzędy liturgiczne

**Key words:** Psalms, prayer, the book of the Bible, sacrament, christologisation, liturgical celebration

## BIBLIOGRAFIA

### Źródła

- Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu* (Biblia Tysiąclecia), Poznań-Warszawa 1991.
- Sobór Watykański II. Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, Poznań 2002.
- Liturgia godzin*, t. I, Poznań 1982; t. II, Poznań 1984.
- Enchiridion Liturgico*, red. F. Sola, Casale Monferrato 1994.
- Katechizm Kościoła Katolickiego*, Poznań 1994.

### Opracowania

- Arocena Solano F. M., *Modlić się Liturgią Godzin*, Kraków 2001.
- Bač T., *Il Salmo 1 nella Liturgia delle ore del rito romano*, Excerptum ex Dissertatione ad Doctoratum Sacrae Liturgiae, Roma 2006.
- Brock S.P., «Przekłady. Języki starożytne», w: *Słownik wiedzy biblijnej*, red. B.M. Metzger-M.D. Coogan, Warszawa 1997, s. 635-637.
- Brzeziński D., *Publiczna modlitwa Kościoła w starożytności chrześcijańskiej*, w: *Mirabile laudis canticum*, red. H. J. Sobeczko, Opole 2008, s. 65-90.
- Cichy S., *Teologia Liturgii Godzin*, w: *Mysterium Christi*, red. W. Świerzawski, t. 5, Zawichost-Kraków-Sandomierz 2013, s. 45-64.
- de la Potterie I., *Modlitwa Jezusa*, (seria „Myśl Teologiczna”, red. A. Baron-H. Pietras, t. 6), Kraków 1996.
- Egeria, *Pellegrinaggio in Terra Santa*, 24, 9-12, Roma 2000.
- Évenou J., *Les oraisons psalmiques. Pour une prière chrétienne des psaumes*, «La Maison Dieu»135(1978), s. 158-174.
- Gronchi M., *Jezus - Jedyiny Syn Boga*, w: *Wierzę*, red. J. Salij, Kielce 2012, s. 55-105.
- Janicki J. J., *Teksty, ułatwiające odmawianie psalmów: tytuły, antyfony i modlitwy*, w: *Mirabile laudis canticum*, red. H. J. Sobeczko, Opole 2008, s. 291-305.
- Kunzler M., *Liturgia Kościoła*, Poznań 1999.
- Morello G. - Maddalo S. (red.), *Liturgia in figura*, Città del Vaticano 1995.
- Nadolski B., *Leksykon liturgii*, Poznań 2006.
- Nadolski B., *Liturgika*, t. II, Poznań 1991; *Liturgika*, t. III, Poznań 1992.

- Nowak J., *Inicjacja chrześcijańska w liturgii pogrzebu*, „Łódzkie Studia Teologiczne” 26(2017), s. 189-199.
- Nowowiejski A.J., *Msza święta*, cz. I, Płock 1993.
- Petryk P., *Psalm i ich powiązane z modlitwą chrześcijan*, w: *Mirabile laudis canticum*, red. H. J. Sobeczko, Opole 2008, s. 307-317.
- Potocki S., *Psalmi modlitwą Ludu Bożego Starego i Nowego Przymierza*, w: *Mysterium Christi*, red. W. Świerzawski, t. 5, Zawichost-Kraków-Sandomierz 2013, s. 191-224.
- Raffa V., *Liturgia eucaristica*, Roma 1998.
- Ravasi G., *Il libro dei Salmi*, t. I, Bologna 1993.
- Rhodes E. F., «Przekłady. Wersje średniowieczne», *Słownik wiedzy biblijnej*, red. B.M. Metzger-M.D. Coogan, Warszawa 1997, s. 638-641.
- Righetti M., *Storia liturgica*, t. III, Milano 1998.
- Rosso S., *Il Segno del Tempo nella liturgia*, Leumann (Torino) 2002.
- Sellew Ph., «Wulgata», w: *Słownik wiedzy biblijnej*, red. B.M. Metzger-M.D. Coogan, Warszawa 1997, s. 806-807.
- Sorci P., *La morte al plurale: per una eucologia che renda conto della speranza a cui siamo chiamati*, w: *La morte e i suoi riti*, red. E. Saponi, Roma 2007, s. 155-187.
- Stachowiak L., *Księga Psalmów*, w: *Wstęp do Starego Testamentu*, red. L. Stachowiak, Poznań 1990, s. 347-383.
- Superson J., *Wersety psalmiczne w Preces godzin kanonicznych*, Tyniec 2016.
- Świerzawski W. J., *Kolekty psalmiczne czyli Modlitwy nad psalmami*, w: *Mysterium Christi*, red. W. Świerzawski, t. 5, Zawichost-Kraków-Sandomierz 2013, s. 283-297.
- Świerzawski W. J., *Psalmi Liturgii Godzin codzienną modlitwą Chrystusa i Kościoła*, w: *Mysterium Christi*, red. W. Świerzawski, t. 5, Zawichost-Kraków-Sandomierz 2013, s. 225-251.
- Wit Z., *Troska liturgiczna o człowieka chorego w świetle polskich rytuałów politydenckich (1631-1964)*, Lublin 1995.
- Wojciechowski M., «Przekłady. Język polski», w: *Słownik wiedzy biblijnej*, red. B.M. Metzger-M.D. Coogan, Warszawa 1997, s. 648-654.